פרי הארץ — ואתחנן

פסוק (דברים ד לד): אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת. פירש רש"י ז"ל: כתרגומו אתחזי, בשעת מתן תורה פתח להם ז' רקיעים, וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחיד וכו':

הנה פתח הרב בפסוק (דברים ג, כג): "וָאֶתְחַנַּן אֶל ה'", ופירש רש"י "אין חינון אלא מתנת חינם, אעפ"י שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים וכו'" והענין הוא על-דרך הפסוק (ישעיהו מ, א): "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי כו'" (ישעיהו מ, ב): "כִּי לָקְחָה מִיַּד ה' כִּפְלַיִם כו'", המדרש הוא עיקר: חטאו בכפלים ולקו בכפלים ונחמו בכפלים, זהו "נַחֲמוּ נַחֲמוּ".

והענין להבין מהו תשובה, מבואר כמה פעמים בזוהר, שהוא מקום בינה ושופר וחירות, הנה הוא מהיות ידוע מכמה מאמרי הש"ס והזוהר שהקליפה נקראת חִנָּם, כמאמר רז"ל גיהנם על עסקי חנם, ובזוהר בכמה מקומות, והטעם להיותם מתדבקים באדם חנם ושורים עליו בלתי שום הכנה, כי להשראת הקדושה על האדם צריך תיובתא סגי וחילא תקיף ומסירת נפש, אז ידבק במדותיו כי הלא (דברים ד, כד): "אֵשׁ אֹכְלָה הוּא" מה שאין כן הקליפה שורה מעצמה על האדם בהעדר הקדושה, כי האדם כלי מוכן הוא לקבל, אם קדושה קדוש הוא והבא ליטהר מסייעין לו, ואם לאו ח"ו הקליפה מעצמה שורה (ויקרא יג, מה): "וְטָמֵא טָמֵא יִקָּרֵא", והחוש מעיד אדם שאינו מרגיל עצמו בחיבת הקודש, אעפ"י ששכלו מחייב ואמונתו איתו לעשות הטוב והישר, וכמה טענות נגד עשות הרע ובפרט בענין הגדלות, אעפ"כ אין בידו לעשות או להכניע נגד הבורא ית"ש, ובודאי אין זה כי-אם רוע לב והקליפה השורה עליו אינה מנחת אותו, או כמו-שאמרו רז"ל עבר ושנה בה הותרה וכו' אלא נעשה כהיתר כו', הגם שיודע האסור מן התורה והמושכל, אעפ"כ הקליפה השורה עליו עושה לו הדבר כמו היתר, ומי יודע באיזה אופן ר"ל מידיעה זו, ולכן כל מדה ואבר שבאדם שאינו מוקטר ומוקדש לשמו ית"ש, ממילא חל הטומאה שם והקליפה שם, ועושה כל מה, כשיכור חטאים ועונות פשעים בלתי הבין, ואחריתה מרה כלענה כשמתבונן בעצמו שכל מה שעשה על-ידי הקליפה, ואיה איפא הוא ותקותו מי ישורנה, ומלבד זה שנתרחק מהשי"ת בעצמו אלא שמטריח את קונו בצמצומים רבים להשפיע חיות אל הקליפה, כידוע מהיות חיות האדם מחיות הקודש ואבר מהשכינה ובהתדבקו אל הקליפה מכניס ניצוצי הקדושה אל הקליפה, וזהו שאמרו רז"ל "ולא עוד אלא שמטריחין אותו וכו'", ומאמר הפסוק (ירמיהו ב, יג): "שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי" וזהו (איוב א, ח): "חֵטְא חָטְאָה יְרוּשָׁלַם" בכפל, והנה אחרי שמתבונן היות כמתעתע ותועה בדרך, צריך לחזור ולשוב בדרך אשר בא בה אל דרך הישר וזהו באותו מקום, אבל כל תשובותיו הרמתה, צריך-להיות לסור ממוקשי מות אל דרכי החיים בכל מדותיו, לכן נקראת התשובה בינה וחירות, שהרי על-ידי התבוננות שב אל ה' ותחילת קלקוליו הוא מהתעות כשיכור, והקליפה שורה עליו ממילא, ועכשיו על-ידי התבוננות מתחרט ושב ויוצא לחירות מז' עממין שהם הקליפה שהם מדות הרעות, גם נקראת שופר, שהרי כשמתבונן על כל מה שעברו עליו ממים הזדונים ואנה הלך ופנה הודו בהרחיקו מן הקדושה וחי החיים והלביש שק ואפר שהוא הקליפה, ולא על-עצמו כי-אם על הקודש ועל המקדש גם-כן כנזכר, אז תאחזהו פלצות ומרה תהיה לו מלבד יראת גן-עדן וגהינם, והנה באמת כשהחי יתן אל לבו מרירות החטא בעצמו אחרי אשר כבר עשהו, הוא יותר קשה בלבו של אדם מכל העונשים האפשרי להיות על חטא זה, הן בעולם הזה והן בעולם הבא כפלי כפליים, והדין נותן שהרי אותם העונשין הם רפואה ומזור ומירוק אותו החטא בכדי להבריאו, ומסתמא המכה היא הגריעות והחסרון, והמרירות יותר ויותר מן הרפואה, ולהכי הוא מתרפא ברפואה מן המכה, והנה ידוע אמרו רז"ל באורייתא ברא קב"ה עלמא, שהוא באותיות התורה וכידוע מן הזוהר, שכל מעשה האדם ותחבולותיו הכל הם אתוון, ואם חטא ח"ו מכניס האותיות ברע ח"ו, ולכן נתקן הוידוי

בדרך אלפא-ביתא, בכדי שאח"כ כשמתבונן על התעוותו את מעשיו ותופס בלבו גודל מרירות החטא בעצמו כנ"ל, שהוא כפליים מכל העונשין בודאי מתחרט וצועק על מה שעבר: אשמתי וכל הוידוי עד כלות כל כחותיו ובטול מדותיו, כי מגודל המרירות אש לא נופח אחזתהו, אשר אי-אפשר להכניסו בדיבור ואמירה כי-אם בקול הברה, גנוחי גנח וילולי יליל, וצועק סתם אל ה' והאלהים יעננו בקול, כי בזה מתעלים האותיות מן הרע, שהרי הוא העלה הדיבור שהם האותיות אל הקול שהוא למעלה מן הדבור, וזהו שנקרא שופר, ומן ההתבוננות בדעתו נכנס בבינה ומשם אל החכמה שהוא אהבת השי"ת, שהגיע אליו מחמת קנאת ה' צבאות שקנא לעצמו בגודל רחמנותו על השי"ת, והוכרח עוצם צמצומו על-ידי חטאיו ומן הרחמנות בא אל אהבת הש"י בקנאו את קנאת ה' ועושה דין בעצמו עם מרירות לבו כפליים מכל העונשין, ונעשה פנחס קנאה, וקונה עולמו בשעה א', וזהו יפה מרדות בלבו של אדם כו' וזהו במקום שבעלי תשובה עומדין וכו', וזהו דברי הפסוק "נַחֲמוּ נַחֲמוּ וכו'" וכופל הנחמה שהפסוק מדבר בבעלי תשובה מחמת יראת חטא עצמו ולא מחמת יראת עונש, שהוא כפל ממרירות של עונשין, זהו דברו על לב ירושלים, כי דברו הוא לשון קשה, על לב ירא שלם, וקראו אליה שקראו לשון חיבה לשון שמלאכי השרת משתמשין (ישעיהו ו, ג): "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה", כי מן המרירות יבוא אל האהבה והחיבה, וזהו כי נרצה עונה, שהרי הוא שב מאהבה וזדונות נעשין לו כזכיות ומן העון נעשה רצון, ולמה כל זה "כִּי לָקְחָה מִיַּד ה' כְּפְלַיִם בְּכָל חַטֹּאתֶיהָ", שהרי זה השב נתעורר בלבו על רחמנות השי"ת בכפליים על החטא בעצמו איך עשהו והטריח את קונו כל-כך, וזהו (דברים ג, כג): "וָאֶתְחַנַּן" כי דרך צדיקים שהם דכאי ושפלי רוח ונבזים בעיניהם עם כל מעשיהם הטובים, שהוא פי' מאורים, כידוע שאפילו שֶׁאֲפִילוּ כֶּתֶר, אוּכַם הוּא קֶדֶם עֹלַת הָעֹלוֹת, ועיקר חשקם ותאוותם הוא לדבק בה', כידוע שמדת הצדיק הוא התקשרות, ואינם שמים על לבם מעשים הטובים אשר אור לה' כי אוכם הוא מפניו ית' וגשם גמור הוא, כנאמר (משלי ו, כג): "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר" שהמצוה הוא נר שהוא אור הדבק בגשמי ותורה אור שהתורה הוא אור פשוט ומופשט מכל הגשמים, וזהו חשק הצדיקים להתדבק במקור העליון ומשם ממשיכים ומשפילים רחמים לכל העולמות כדרך הצדיק שהוא התקשרות כל העולמות, וכן דרך תפילתם גם-כן שאין שמים לבם אל מעשיהם הטובים ומאירים כי במה נחשב להם נגד אור אין-סוף ב"ה, אבל מבקשים מתנת חינם שהוא כמו שהשי"ת ב"ה מחיה הקליפות, כמאמר (נחמיה ט, ו): "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם", וזהו-שכתוב (דברים ג, כג): "בָּעֵת הַהִוא", פירוש אם הוא באיזה עת שהוא מן הכ"ד עתים, כן הוא דרך תפילתו להמשיך רחמים בתורת מתנת חינם בכל עת שהוא, וזהו "לֵאמֹר" שהוא מלשון לאמר לאחרים, פירוש שהוא מוצא ושורש הדיבור שהוא למעלה מן הכל, שהרי אמירה בלב, וכל-שכן שהוא למעלה מן המדות, וממילא מתבטלים המדות והדינין, וזהו לעולם יסדר אדם שבחו של מקום תחילה ואח"כ יתפלל ויבקש צרכיו, פירוש שצריך להתקשר מקור העליון כמו בכאן שאמר "אַתָּה הַחִלוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ" שהוא מוצא ושורש דבר, ומשם להמשיך רחמים כסדר המידות: "גָּדְלְךָ וְאֶת יָדְךָ הַחֲזָקָה" ואח"כ כשמגיע אל מקום החסרון אשר חסר לו, מכניס בלבו שהרי הכל מאיתו ית', ובכל חסרון מוכרח להיות צמצום ביותר של השי"ת, ובודאי גרם איזה חטא בלבו ומתמרמר ושב עד שחוזר אל שורש החכמה ואהבת ה' כנ"ל, שהוא חכמה בראש וחכמה בסוף, כללא דמילתא להמשיך רחמים על כל הברואים ואפילו על הרשעים, כי מי יודע מה בלב של אדם, או אולי הגיע בתשובתו בשעה א' מה שאין צדיק גמור יכול, ולא לקטרג על שום א' שכבר נטלה מאיתנו החכמה והמדע לדון את האדם אפילו על-פי שנים עדים, והשפעת שכל זה לא היה כי-אם בזמן הסנהדרין, וכל-שכן בלא עדות וראיה, אין זה כי-אם גדול דעה ורב עלילות ומעשים טובים ומקנא לה' צבאות, אם רוצה לקנאות לעצמו בלבו כנ"ל בכל אשר ימצא וזהו אה הראת לדעת כו' כי בשעת מתן-תורה היה לישראל חירות שהוא מקום התשובה שהוא למעלה מן המדות שהם נקראים רקיעים שהם מפריש ומסך אבל ראו כי ה' שהוא הוי"ה רחמים הוא אלקים מדת-הדין, שהוא צמצום השי"ת בכל חסרון מחמת חטא המעשה וכשישוב אל ה' וירחמהו.